

Cazacu Gheorghe

Considerații asupra deportărilor basarabenilor în URSS întreprinse de autoritățile sovietice în perioada 1940-1941

*Some concerns regarding the mass deportations of bessarabians
to the USSR between 1940-1941*

Cazacu Gheorghe

“Regimul din Rusia nu a putut supraviețui decât instaurând teroarea. Trebuie să înțelegem că vindecarea unui popor nu se poate înfăptui decât dacă fiecare își va asuma vina pe care o are”¹

In this article, the author presents a general radiography of communist repressions in Soviet Bessarabia between 1940-1941. The author makes some considerations on the nature of these repressions. The main idea of the article is that the repressions in Bessarabia were made in order to assure a strong ground for implementation of the Soviet rule in Bessarabia. The article begins with a short introduction of the origins and development of repression from 1895 to 1940. It continues by exposing the main characteristics of Soviet repression in Bessarabia. This specific piece of writing is important because through it we can understand the communist repressions not only in Bessarabia but also in general.

Key words: Bessarabia, communism, terror, repression, soviet rule.

Impunerea regimurilor comuniste în Europa răsăriteană a fost de fiecare dată însoțită de impunerea unui regim de teroare. Istoria ne-a furnizat de-a lungul timpului o mulțime de exemple în acest sens. Este de ajuns să ne aplecăm doar asupra a două cazuri: URSS și România.

Impunerea regimului comunist din Rusia, după cum o susține și Soljenițan, nu a fost posibilă decât instaurând teroarea. Coabitarea celor două elemente, enumerate mai sus, a făcut posibilă supraviețuirea celui dintâi.

În demersul pe care îl facem vom încerca să prezentăm o radiografie generală a represiunii impusă de regimul sovietic în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească între 1940-1941. Pe baza datelor deținute vom încerca să urmărim în ce măsură impunerea regimului comunist în Basarabia a fost favorizată de teroarea instaurată. Nu în ultimul rând s-ar cuveni să arătăm și care a fost scopul instituirii terorii, lucru ce se poate deduce și din contextualizarea fenomenului în sine.

Ca rezultat al unei cercetări îndelungate, istoricul francez Michel Foucault ajunge la concluzia că din punct de vedere juridic GULAG-ul² sovietic este un

¹ Interviu acordat de Aleksandr Soljenițan revistei germane *Der Spiegel*, iulie 2007.

² Termenul de GULAG a ajuns de-a lungul timpului să își modifice substanțial semnificația. Deseori acesta a fost utilizat ca un substitut pentru suferință, chin, munci forțate, arestări și tot ceea ce

„Some concerns regarding the mass deportations of bessarabians to the USSR between 1940-1941”, *Astra Salvensis*, 2, p. 69-74

produs compus din sistemul “disciplină și pedeapsă” ce a dominat Europa până în secolul al XVIII-lea și cel elaborat pe parcursul Epocii Luminilor.³

Crearea unui astfel de sistem atât de complex a necesitat o perioadă destul de lungă pentru ca să ajungă la formula sa clasică de la mijlocul secolului trecut. Era necesară, în primul rând, acumularea de experiență și de practică în domeniu. Acest lucru era necesar pentru a înlătura imperfecțiunile și pentru a crea un sistem cât mai eficient cu putință. Primele lagăre de concentrare apar în 1895 în muribundul Imperiu Colonial al Spaniei. Acolo, unde se afla la început războiul dus cu populația cubaneză revoltată, țăranii au fost strânși pe o insulă mică unde au fost “concentrați”.⁴ Acest moment este considerat ca fiind apariția lagărelor de concentrare, o primă încercare ce avea să stea la baza unui nesfârșit șir de astfel de încercări. După încheierea Primului Război Mondial, lagărul de concentrare a ajuns să fie un spațiu închis în care să fie ținuți cei ce erau considerați dușmani- opozanți politici, cetățeni ai unui stat dușman, grupuri etnice, religioase ajungând acolo pe bază de criterii generale, fără procedură juridică și fără judecată individuală.⁵

Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a devenit primul stat din istorie în care s-a constituit un sistem concentraționar. Odată ce au acaparat puterea, bolșevicii au instituit, la 5 septembrie 1918, așa-numita “*Teroare Roșie*”, Este vorba de o măsură prin care regimul încerca să se protejeze de dușmanii săi prin “*Izolarea acestora în lagăre de concentrare*”.⁶ Prin întemnițarea diferitor elemente “ostile” regimului și “periculoase”, în opinia acestuia, se încerca lichidarea oricărui nucleu de opoziție și orice formă de rezistență față de regim.

Cu privire la cifra victimelor produse de ororile comuniste există mai multe estimări⁷ însă cifra exactă nu va fi prea curând cunoscută. În lucrarea lui Paul

înseamnă un sistem concentraționar. A se vedea de exemplu articolul lui Igor Cașu, *Gulagul basarabean, deportări, represiuni, foamete (1940-1941, 1944-1951)*, în Ruxandra Cesereanu (coordonator), *Comunism și represiune în România: istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, 2006.

³ Preluat din Igor Cașu, *Gulagul basarabean, deportări, represiuni, foamete (1940-1941, 1944-1951)*, în Ruxandra Cesereanu (coordonator), *Comunism și represiune în România :istoria tematică a unui fratricid național*, Iași, Editura Polirom, 2006, p.190.

⁴ Stephane Courtois, *Lagăre de concentrare, lagăre de exterminare: un fenomen general al secolului XX*, în *Școala Memoriei 2011*, București, Fundația Academia Civică, 2012, p.123.

⁵ *Ibidem*, p.124.

⁶ *Ibidem*, p.125.

⁷ Stephane Courtois (coordonator), *Cartea Neagră a Comunismului. Crime, teroare, represiune*, București, Editura Humanitas și Fundația Academia Civică, 1999; O cifră exactă a victimelor represiunii regimurilor comuniste la scara întregului glob nu va fi disponibilă prea curând din cauza indisponibilității documentelor aferente în diverse state. Un alt motiv ar fi și o doză de inexactitate a materialelor de arhivă. Acest lucru poate fi observat cu ușurință în ceea ce privește cazul RSS Moldovenești. În cazul acesteia datele diferă de la sursă la sursă și de la autor la autor. Un bun exemplu în acest sens este cartea lui Valeriu Păsat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă 1940-1953*- autorul prezintă diverse date statistice aferente chestiunii în cauză- dovadă a inexactității întocmirii documentelor cu referire la deportări.

Hollander se specifică faptul că guvernele comuniste se fac vinovate de moartea a 95 de milioane de oameni. Dintre aceștia, rușii se fac responsabili pentru moartea a 35 de milioane de oameni, iar China lui Mao pentru 45 de milioane.⁸ O cifră asemănătoare reiese din *Cartea Neagră a Comunismului*.⁹ Acesta din urmă vorbește despre aproximativ 100 de milioane de victime ale regimului comunist.¹⁰ Datele enunțate în aceste două lucrări au un caracter strict orientativ. Acestea pot fi completate cu date din alte lucrări și cu ajutorul desecretizării ulterioare a arhivelor.

Până a vorbi strict despre represiunea la adresa basarabenilor săvârșită de către regimul sovietic, se cuvine a menționa faptul că practica represiunilor în Basarabia are o tradiție mai veche. Când se vorbește despre o tradiție mai veche, se are în vedere faptul că autoritățile țariste au desfășurat și ele astfel de activități pe teritoriul fostei gubernii Basarabia. În acest sens, vom menționa câteva astfel de cazuri pentru a ilustra politica dusă de autoritățile imperiale în Basarabia de după 1812. Un prim episod ce a avut loc în anul 1807, a fost strămutarea forțată din stepele Bugeacului în gubernia Tauridă a unor tătari nogaici.¹¹ Un exod masiv de populație orchestrat de autoritățile imperiale se poate observa în perioada 1890-1914. În această perioadă este atestată strămutarea a 60.000 basarabeni în diferite zone ale imperiului- Orientul Îndepărtat fiind un exemplu în acest sens.¹²

Imediat după instaurarea regimului sovietic în Basarabia,¹³ a fost instituit un regim de represiune la scara întregii societăți basarabene. În linii mari toate acțiunile săvârșite de către autoritățile sovietice imediat după ocuparea Basarabiei se încadrau în tiparul imprimat pe tot cuprinsul Uniunii Sovietice.¹⁴ Noile practici se deosebeau substanțial de cele promovate de către autoritățile țariste în gubernia Basarabia. Dacă primii recurgeau la principiul benevol al strămutărilor de populație, ultimii au aplicat politica deportărilor forțate, valabilă pe tot cuprinsul U.R.S.S la

⁸ Adrian Cioflângă, Luciana M. Jinga, *Represiune și control fiscal în România comunistă*, în Anuarul Institutului de investigare a crimelor comunismului și Memoria Exilului Românesc, Vol V-VI, 2010-2011, Iași, Editura Polirom 2011, p.32;

⁹ A se vedea: Stéphane Courtois (coordonator), *Cartea Neagră a comunismului*.

¹⁰ *Ibidem*, p.11; Autorul oferă o estimare prealabilă din care reiese faptul că în URSS au murit circa 20 milioane de oameni de pe urma GULAG-ului, în China peste 65 milioane de morți, Vietnam 1.000.000, Coreea de Nord 2.000.000, Cambodgia 2.000.000, Europa de est 1.000.000, America Latină 150.000, Africa 1.700.000, Afghanistan 1.500.000, Mișcarea comunistă internațională și partidele comuniste neinstalate la putere aproximativ 10.000 morți.

¹¹ Ion Varta, Tatiana Varta, *Deportările în masă din R.S.S Moldovenească din 13-16 iunie 1941. Studii, Documente*, București, Ministerul Afacerilor Externe, Institutul Exodiu Hurmuzachi, p.2.

¹² *Ibidem*.

¹³ La data de 26 iunie 1940, Uniunea Sovietică a trimis o notă ultimativă la București prin care se cerea evacuarea Basarabiei de către autoritățile române. În urma acestei note ultimative, România s-a văzut nevoită să își retragă personalul din Basarabia iar la data de 28 iunie a aceluiași an conducerea regiunii a fost preluată de către autoritățile sovietice.

¹⁴ Ion Varta, Tatiana Varta, *op. cit.*, p.8.

„Some concerns regarding the mass deportations of bessarabians to the USSR between 1940-1941”, *Astra Salvensis*, 2, p. 69-74

acea vreme și la deposedarea familiilor deportate de averile acestora și internări forțate în lagăre.

Odată cu instaurarea puterii Sovietelor, a fost instituită o politică de teroare ce avea să marcheze profund soarta populației autohtone. Încă din 1940 au început arestările celor ce erau considerați „*dușmani*” ai regimului sovietic. Potrivit documentelor de arhivă doar în închisorile subordonate Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne ale R.S.S.M (C.P.A.I) se aflau în 1940 un număr de 2624 de deținuți (în condițiile în care capacitatea maximă a penitenciarelor era de 1.520 deținuți) iar în anul următor acesta ajunge la 3951.¹⁵ Alte statistici „*oficiale*” relevă faptul că în perioada 1940-1941 în gulagurile sovietice au fost aduse din Basarabia 11.679 persoane, inclusiv 3.297 bărbați și 3.769 femei nefiind luați în calcul și cei 4.619 copii.¹⁶ Încă de la început statul sovietic s-a implicat activ în lichidarea oricărui nucleu de opoziție la adresa regimului. Din numărul foarte mare de deținuți pot fi deduse condițiile în care aceștia erau ținuți. De altfel, potrivit unor constatări, în perioada 1941-1944 în GULAG-ul sovietic spațiul alocat unui deținut scade de la 1,5 metri pătrați la 0,7 metri pătrați.¹⁷

Între 13 și 16 iunie 1941 are loc un prim mare val de deportări de letoni, estonieni, lituanieni și moldoveni în regiuni din Kazahstan, R.A.S.S Komi, ținutul Krasnoiarsk, regiunea Novosibirsk, Omsk etc.¹⁸ Ca și în perioada guvernării țariste, bolșevicii recurgeau la strămutări de persoane în diferite zone ale imensității ruse. O atare politică poate fi explicată prin necesitatea autorităților de a distruge orice nucleu de opoziție față de regim. Lichidarea nucleelor de rezistență la adresa regimului este o condiție ce facilitează impunerea atât a autorității țariste cât și a celei sovietice. Potrivit lui Anton Moraru aceste acțiuni represive vizau reprimarea „*clasei dominante*” și construcția comunismului.¹⁹

Între 13-16 iunie 1941 a avut loc primul mare val de deportări ale populației basarabene în U.R.S.S .Până în momentul de față nu se cunoaște numărul exact al deportaților.²⁰ Pregătirile pentru desfășurarea acțiunilor în cauză

¹⁵ Valeriu Păsat, *R.S.S. Moldovenească în epoca stalinistă 1940-1953*, Chișinău, Editura Cartier, 2011, p. 82.

¹⁶ Anton Moraru, *Istoria Românilor: Basarabia și Transnistria 1812-1993*, Chișinău, Editura Aiva, 1995, p. 353.

¹⁷ Stéphane Courtois (coordonator), *Cartea Neagră a Comunismului*, p.212.

¹⁸ Valeriu Păsat, *op. cit.*, p.84.

¹⁹ Anton Moraru, *op. cit.*, p. 345.

²⁰ Din multitudinea de date statistice reies diferite date ce au fost publicate în diverse studii și volume. Spre exemplu Valeriu Păsat în lucrarea sa *R.S.S. Moldovenească în epoca stalinistă 1940-1953* aduce în discuție această chestiune spunând că datele cu referire la basarabienii și bucovinenii deportați în U.R.S.S oscilează între 29.800 și 30.400 oameni (p.83). Pe de altă parte pe site-ul Radio Europa Liberă pot fi găsite date potrivit cărora 32.000 de oameni din Basarabia și Nordul Bucovinei au avut de suferit din cauza autorităților sovietice. Potrivit Radio Europa Liberă aproximativ 26.000 dintr aceștia urmau să fie deportați iar restul au fost arestați, Europa Liberă

au demarat, potrivit documentelor de arhivă, încă din data de 11 noiembrie 1940.²¹ La această dată N.K.V.D-ul din R.S.S.M a adoptat Directiva nr. 29.032 prin care structurile locale ale acestei insituții erau obligate să efectueze o evidență cât mai strictă a așa-numitelor „*elemente antisovietice*”.²² Din această categorie făcea parte un larg contingent din populația autohtonă- foști legionari, dar și foști activiști ai partidelor democratice românești, precum Partidului Național Țărănesc și Partidul Național Liberal, mari latifundiari, comercianți, jandarmi, albgardiști ruși etc.²³

Arestările s-au făcut potrivit unor liste întocmite de către Sovietul Sătesc și aveau loc noaptea atunci când cel inculpat nu era în stare de a opune vreo rezistență.²⁴ Potrivit diferitor relatări²⁵ ale martorilor oculari se opera în grupe a câte doi-trei ofițeri N.K.V.D care aveau misiunea de a percheziționa casa și sechestra averile celor deportați. După ce viitorii deportați erau transportați cu căruța până la secția de miliție locală, de unde aveau să își continue drumul anevoios spre Siberia.²⁶ Condițiile în trenurile cu care erau transportați deținuții erau precare. Nu exista un sistem de aerisire a vagoanelor²⁷ și nici sistem de evacuare a deșeurilor, mai mult în trenul încălzit de vară era „*iadul pe pământ*”.²⁸ Cei de la Europa Liberă notează că potrivit statisticilor oficiale un vagon revenea la 20 de deținuți însă potrivit relatărilor numărul acestora ajungea la 70-100.²⁹

Cei ce ajungeau în Siberia în lagărele de concentrare aveau posibilitatea de a efectua o serie de activități „*interactive*” precum tăiatul lemnului, lucrări de infrastructură la drumuri și poduri, diverse activități agricole (acestea din urmă erau practicate îndeosebi de femei).³⁰

După ce armata germano-română a intrat în U.R.S.S, practica deportărilor a fost oprită din motive lesne de înțeles. Acțiunile represive la adresa basarabenilor au fost reluate începând cu anul 1944. În 1945 au fost arestate de C.P.A.I 2.546

<http://www.europalibera.org/content/article/2068236.html>, accesat la 5 decembrie 2013. Istoricul basarabean Ion Varta vorbește despre 13.875 de persoane deportate și de altele 4.517 arestate și condamnate la detenție în lagărele de concentrare, p.23.

²¹ Ion Varta, Tatiana Varta, *op. cit.*, p. 23.

²² *Ibidem*.

²³ Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/2068236.html>, accesat la 5 decembrie 2013; Faptul că în 1941 au fost „ridicați” cei ce avuseseră pe vremea vechiului regim funcții ce se interferau cu political întărește afirmația potrivit căreia acțiunile sovietice de la începutul deceniului cinci al secolului trecut erau motivate de necesitatea instaurării regimului sovietic.

²⁴ Alexandr Soljenițan, *Arhipelagul Gulag 1918-1956*, Vol. I, București, Editura Univers, 1997, p.7.

²⁵ Boris Vasiliev, *Stalin mi-a furat copilăria*, Chișinău, Editura Baștina-Radog, 2010, p.121-122.

²⁶ *Ibidem*, p.123-127.

²⁷ Erau utlizate de regulă trenuri marfare sau de transportare a animalelor.

²⁸ Boris Vasiliev, *op.cit.*, p. 127.

²⁹ Radio Europa Liberă, <http://www.europalibera.org/content/article/2068236.html>, accesat la 5 decembrie 2013.

³⁰ Vezi mai multe în Boris Vasiliev, *Stalin mi-a furat copilăria*, Chișinău, Editura Baștina-Radog, 2010.

„Some concerns regarding the mass deportations of bessarabians to the USSR between 1940-1941”, *Astra Salvensis*, 2, p. 69-74

persoane, dintre care 1.682 fiind considerați *“trădători și complici ai ocupanților”*.³¹ În 1949-1951 au loc alte două valuri de deportări în rândul populației basarabene în U.R.S.S ce au avut loc după tiparul celei descrise mai sus.

Toate cele trei valuri mari de deportări au avut consecințe majore în ceea ce privește sănătatea celor deportați, a percepției colective. Deportările au produs o puternică traumatizare fizică și psihică, mai ales, în rândul populației basarabene. Nici astăzi nu se cunoaște numărul exact de deportați și de decedați în cadrul deportărilor, acesta urmând a fi clarificat pe viitor. Cele expuse în acest demers reprezintă doar o prezentare generală a atrocităților ce s-au petrecut în R.S.S. Moldovenească în perioada celui de-al doilea război mondial și imediat după, cunoașterea în deplina complexitate a evenimentelor în cauză nu va fi posibilă niciodată, fiind posibilă doar cunoașterea parțială a acestora

³¹ Valeriu Păsat, *op. cit.*, p.198.